

Ieva Lazda
Daugavpils Universitāte, Latvija

LATVIJAS SKOLOTĀJU PAŠTICĪBA: PĒTNIECĪBAS INSTRUMENTI UN IESPĒJAS

Abstract

Teacher self-efficacy in Latvia: research instruments and opportunities.

Abstract: As teacher burnout in Latvia is quite high and teacher self efficacy is closely related to teacher burnout, it is necessary to research teacher self-efficacy as well. So, necessity of instrument measuring teacher self-efficacy occurred. At first, 10 general teacher self-efficacy scales were analyzed for correspondence with traditions and norms in Latvian education. Norwegian teacher self efficacy scale was found to best suit teacher duties and educational traditions in Latvia, culturally related to Latvia educational environment, it can be widely used in Latvian schools. There were 288 participants in the survey, including teachers from rural and urban, primary and secondary schools. The sample was stratified by regions and settlement type. The reliability of scale was tested by Cronbach's Alpha coefficient and internal consistency of the scale was found to be sufficient, as well as internal consistency of six dimensions of scale. Thus, the scale is confirmed to be internally fully consistent and applicable for measuring teacher self-efficacy. No significant correlations were found between teacher self-efficacy and type of school, gender, age and level of education of teachers, teacher experience in teaching and work experience in particular school.

Atslēgas vārdi: Skolotāju pašticība, pašticības mērīšana, skalas adaptācija

Ievads

2008. gadā pētnieku grupa (Austers, Golubeva, Strode 2008: 28) veica pētījumu, kura ietvaros tika pētīta arī skolotāju profesionālā izdegšana. Pētījuma rezultāti atklāja, ka Latvijā skolotājiem izdegšanas sindroms ir diezgan izteikts. Skolotāju izdegšana apdraud viņu darba kvalitāti un var kalpot par iemeslu aiziešanai no skolotāja darba (Schwarzer, Hallum 2008: 167, Brouwers, Evers, Tomic 2001: 4). Viens no faktoriem, kas ietekmē skolotāju izdegšanu ir skolotāju pašticība (Betoret 2009: 58). Augsta skolotāju pašticība mazina stresa līmeni, kurš tieši ietekmē skolotāju profesionālo izdegšanu. Ņemot vērā Latvijas skolotāju augsto izdegšanas līmeni, nepieciešama skolotāju pašticības izpēte un iegūtajos rezultātos balstīti pašticības atbalsta pasākumi. Šī raksta mērķis ir salīdzināt vairākas skolotāju pašticības mērīšanas skalas, lai atklātu principus, kuros ir balstīta skalu izveide, un izvēlētos skalu adaptācijai Latvijā.

Līdzšinējie pētījumi

Latvijā pašticība ir pētīta lietišķo pētījumu ietvaros, bet skolotāju pašticība ir pētīta 2008. gadā Jūrmalas Skolu psiholoģiskās palīdzības centra veiktā skolotāju izdegšanas un pašticības pētījuma ietvaros vairākās Jūrmalas skolās (Lazda 2008). Pētījumā, kurā tika iesaistīti 100 Jūrmalas skolotāji, tika adaptēta A. Banduras izveidotā skolotāju pašticības skala (Bandura's instrument teacher self-efficacy scale (Bandura)), kas piemērota Latvijas situācijai. Veicot rezultātu statistisko apstrādi, tika konstatēts, ka skala ir iekšēji saskaņota – starp jautājumiem pastāv savstarpēja korelācija, tomēr radās šaubas par šīs skalas piemērotību skolotāju

pašticības pētīšanai – daudzas anketas bija aizpildītas pavirši, piemēram, uz visiem viena bloka jautājumiem tika dotas vienādas vai līdzīgas atbildes, vairākās vietās atbildes tika izlaistas, daudzas anketas bija aizpildītas nepilnīgi. Radās jautājums, cik iegūtie rezultāti ir ticami, vai pašas anketas struktūra, kur jautājumi bija grupēti pa parametriem, nemudina aizpildītājus būt paviršiem, aizpildīt pēdējos viena parametra jautājumus pēc pirmo parauga. Tas kalpoja par pamudinājumu pētīt pašticības skalas plašāk, salīdzināt to struktūru.

Šis pētījums ir daļa no plašāka pētījuma, kura mērķis ir iegūt instrumentu skolotāju pašticības mērīšanai, kuru varētu izmantot tālākos pētījumos.

2010. gada rudenī tika veikts teorētisks pētījums (Lazda 2010), kurā tika salīdzinātas 10 vispārīgās pašticības skalas, lai izvēlētos vispiemērotāko Latvijas situācijai (izglītības tradīcijām un aktualitātēm) vai arī izpētītu principus, kas ir šo skalu pamatā. Skalas tika atlasītas pēc vairākiem kritērijiem, lai skalu vidū būtu gan jaunākās vispārīgo pašticību mērījošas skalas, gan skalas, kuras ataino agrākus priekšstatus par pašticību, lai tiktu ietvertas gan skalas, kas ir paredzētas konkrētai situācijai, gan vispārīgam lietojumam, lai tiktu apskatītas ne tikai ASV, bet arī Eiropā izstrādātas skalas, lai tiktu apskatītas skalas, kur vairāku skalu izstrādē ir piedalījis viens autors, ļaujot salīdzināt individuālās izpratnes nozīmi, un lai tiktu pārstāvētas abas (Roterā un Banduras) pieejas skalu veidošanā. Tika atlasītas sekojošas skalas vispārējās skolotāju pašticības mērīšanai: Norvēģu skolotāju pašticības skala (Skaalvik, Skaalvik 2007; Skaalvik, Skaalvik 2010: 1067), Aštona pašticības vinjetes (Ashton et al., 1982), Banduras instruments: skolotāju pašticības skala, Veba pašticības skala (Ashton et al., 1982), Gibsones un Dembo skala (Gibson, Dembo 1984: 573), Gaskija un Pazarro skolotāju pašticības skala (Guskey, Passaro 1994), Ohaijo pavalsts skolotāju pašticības skala (garā forma) (Tschannen-Moran, Woolfolk Hoy 2001: 800), Ohaijo pavalsts skolotāju pašticības skala (īsā forma) (Tschannen-Moran, Woolfolk Hoy 2001: 800), Hoja un Vūlfolkas skolotāju pašticības skalas īsā forma (Hoy, Woolfolk 1993: 370), Eversa, Broversā un Tomika skala (Evers, Brouwers, Tomic 2002: 235). Izvēlētajai skalai bija jāatbilst diviem galvenajiem jautājumiem – vai šī skala ir atbilstoša mūsdienu skolotāja darba pienākumiem, kulturāli tuva Latvijas videi un atbilstoša Latvijas izglītības tradīcijām un vai šī skala var tikt pietiekami plaši izmantota Latvijas skolās. Caur šo jautājumu prizmu tika apskatītas visas minētās skalas. Kā piemērotākā Latvijas skolotāju pašefektivitātes mērīšanai tika izvēlēta Norvēģu pašticības skala – Norwegian Teacher Self-Efficacy Scale.

Metodes apraksts

Instrumentārijs

Norvēģu pašticības skala ir ietverti 6 parametri – mācīšana, mācīšanas pielāgošana individuālajām vajadzībām, skolēnu motivēšana, disciplīnas saglabāšana, sadarbība ar

kolēģiem un vecākiem un tikšana galā ar pārmaiņām. Katram parametram atbilst 4 apgalvojumi, kas sākas ar „Cik drošs jūs esat, ka” un kurus jāvērtē Likerta skalā, kur (1) Nemaz neesmu drošs, (3) Diezgan nedrošs, (5) Diezgan drošs, (7) Pilnīgi drošs.

Skalai tika pievienoti vairāki sociāldemogrāfiski jautājumi par skolotāju vecumu, dzimumu, izglītības līmeni, kvalifikāciju, pedagoģiskā darba stāžu un darba pieredzi pēdējā darba vietā, kā arī to, ar kurām klašu grupām skolotājs strādā.

Dalībnieki

Pētījumā tika iekļauti 287 dalībnieki no 15 dažādām skolām. Tika aptaujāti gan pamatskolu, gan vidusskolu, gan ģimnāziju skolotāji. Skolas tika izvēlētas, lai aptvertu visus Latvijas reģionus, gan pilsētas, gan lauku skolas. Skolu vidū viena ir ar mazākumtautību mācību valodu, divas ar latviešu un krievu mācību valodu, pārējās ir ar latviešu valodu.

Skolotāju vecums 21-81 gads, vidēji 45,2 gadi. Pedagoģiskā darba stāžs 1-61 gads, vidēji 21,73. Strādā konkrētajā skolā no 1 līdz 48 gadiem, vidēji 15,67 gadus. Skolotāju izglītības līmenis no bakalaura līdz doktoram, tomēr pārsvarā bakauri (200 no aptaujātajiem). Aptaujāto vidū bija 90,2% (257) sieviešu un 9,8% (28) vīriešu. Skolotāji aptauja piedalījās sākot no skolām, kurās bija 63 skolotāji līdz skolām, kurās bija 11 skolotāji. No aptaujātajiem skolotājiem 3,1% (9) stādāja pirmsskolā, 27,2% (78) - sākumskolā (1. - 4. klase), 66,2% (190) - pamatskolā (5. – 9. klase) un 67,2% (193) - vidusskolā (10. – 12. klase). 2 skolotāji klašu grupu ar kuru strādā nebija norādījuši.

Procedūra

Skolu dalība tika iegūta divos veidos – zvanot un vienojoties ar skolu direktoriem vai arī vienojoties ar pārstāvi no skolas, kurš tālāk vienojās ar skolas vadību par skolotāju aptauju. Tad uz skolu tika nosūtīts noteikts anketu skaits, jo pārsvarā tika aptaujāti tie skolotāji, kas skolā strādā pamatdarbā.

Aptaujāto skolu vidū bija tikai viena mazākumtautību skola, jo visas pārējās uzrunātās mazākumtautību skolas piedalīties skolotāju aptaujā atteicās. Kopumā tika uzrunātas piedalīties 20 skolas ar latviešu mācību valodu (piekrita 12), 5 skolas ar latviešu un mazākumtautību mācību valodu (piekrita 2) un 5 mazākumtautību mācību valodas skolas (piekrita 1).

Jāpiezīmē, ka ne visi skolotāji no pētījumā piedalīties piekritušajām skolām piedalījās aptaujā. Vislielākais piedalījušos skaits bija no skolām, kur skolotāju skaits ir neliels, kā arī no skolām, kuras bija ieinteresētas iegūt savas skolas rezultātus salīdzinājumā ar citām aptaujātajām skolām.

Datu analīze

Dati tika analizēti, izmantojot Kronbaha alfas koeficientu, aritmētisko vidējo, biežumu sadalījumu un Pīrsona korelācijas. Tika analizēta gan skalas kopējā iekšējā saskaņotība, gan saskaņotība 6 apakšskalās, kā arī kopējās pašticības saistība ar skolas tipu, pētījumā piedalījušos skaitu no skolas, skolotāju dzimumu, izglītības līmeni un klašu grupu ar kuru skolotājs strādā, skolotāja pedagoģiskā darba stāžu, darba stāžu skolā un skolotāja vecumu.

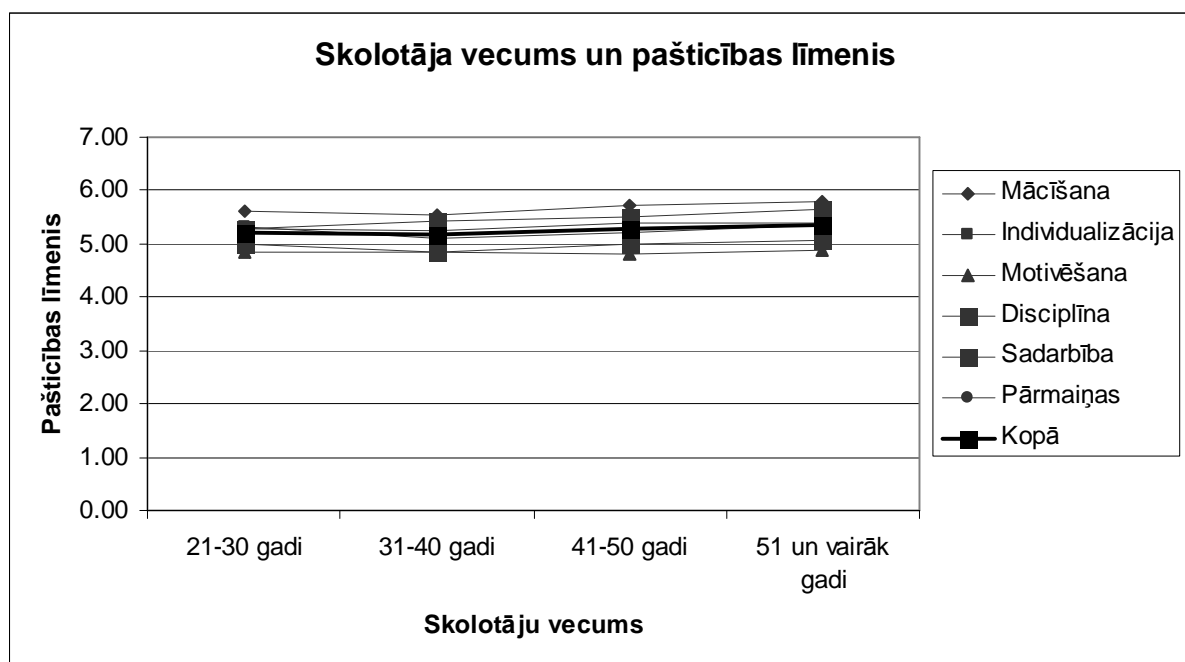
Rezultāti

Iekšējā saskaņotība ar Kronbaha alfu tika pielietota gan visai skalai kopumā, gan atsevišķiem tās parametriem – mācīšanai, mācīšanas pielāgošanai individuālajām vajadzībām (pielāgošana), skolēnu motivēšanai (motivācija), disciplīnas saglabāšanai (disciplīna), sadarbībai ar kolēģiem un vecākiem (sadarbība) un tikšanai galā ar pārmaiņām (pārmaiņas). Tā kā vairākās skolās bija atbildējusi vien neliela daļa no skolotājiem, tika pārbaudīta iekšējā saskaņotība, atmetot tās skolas, kur atsaucība bija maza (3 skolas, 24 skolotāji), un tās kur atsaucība bija vidēja un maza (5 skolas, 67 skolotāji), taču būtiska atšķirība netika novērota. Kopējā skalas saskaņotība ir nedaudz lielāka nekā atsevišķu parametru iekšējā saskaņotība (tabula 1).

Tabula 1.

	Visi	Bez maz atsaucīgajām skolām	Bez maz un vidēji atsaucīgajām skolām
Kopējā pašticība	943	944	944
Mācīšana	806	806	788
Individualizācija	822	823	816
Motivācija	808	811	810
Disciplīna	862	868	870
Sadarbība	756	764	771
Pārmaiņas	749	746	743

Analizējot skolotāju pašticības saistību ar skolas tipu, pētījumā piedalījušos skaitu no skolas, dzimumu, izglītības līmeni un klašu grupu ar kuru skolotājs strādā, skolotāja pedagoģiskā darba stāžu, darba stāžu skolā un skolotāja vecumu netika atrastas statistiski nozīmīgas sakarības (tabula 2).

Jautājumā par skolotāju kvalifikāciju daudzos gadījumos netika saņemtas atbildes, dažās atbildēs bija ierakstīts izglītības līmenis u.tml.

Diskusija

Skalas iekšējā saskaņotība tika pārbaudīta ar Kronbaha alfas koeficientu gan visai skalai kopumā, gan atsevišķiem tās parametriem. Iegūtie rezultāti liecina, ka skalas iekšējā saskaņotība kopumā ir nedaudz augstāka nekā tās atsevišķo parametru iekšējā saskaņotība. Pie tam netika konstatētas būtiskas atšķirības arī gadījumā, kad tika atņemtas tās skolas, kurās aptaujā piedalījušos skolotāju skaits bija neliels. Tas liecina, ka skala kopumā ir saskaņota, veido vienu veselumu un ir pielietojama skolotāju pašticības mērīšanā.

Analizējot skolotāju pašticības saistību ar skolotāja vecumu netika atrastas statistiski nozīmīgas sakarības. 2008.gadā veiktajā pētījumā (Lazda 2008) tika konstatēta sakarība starp skolotāju pašticību un skolotāja vecumu – skolotājiem pēc pensijas vecuma sasniegšanas pašticība strauji pieauga. To var izskaidrot ar to, ka pēc pensijas vecuma sasniegšanas skolā paliek strādāt tie skolotāji, kam pašticība ir augstāka. Šajā pētījumā skolotāju virs 62 gadu vecuma bija pārāk maz, lai tos varētu salīdzināt kā atsevišķu grupu.

Turpmākajos pētījumos būtu nepieciešams precizēt jautājumu (ar piemēru vai plašāku skaidrojumu) par skolotāju kvalifikāciju, ņemot vērā to, ka skolotāji vairumā gadījumu šo jautājumu neizprot. Tas ļautu salīdzināt skolotāju pašticību dažādu mācību priekšmetu skolotāju vidū.

Palika neatbildēts jautājums, kā mainītos iegūtie rezultāti, ja no skolām aptaujā būtu piedalījušies 100% skolotāju, nevis tikai tie, kas piedalījušies brīvprātīgi

Šis pētījums var kalpot par pamatu vairākiem turpmākiem pētījumiem, kas ļautu atbildēt, kādi faktori ietekmē skolotāju pašticību Latvijā, kas skolotāja darba apstākļos ir tas, kas veicina skolotāju ar augstu pašticību piesaisti skolai, kā skolas vadības attieksme pret skolotāju darba apstākļiem ietekmē skolotāju pašticību un kā darbs pārmaiņu laikā ietekmē skolotāju pašticību.

Šis darbs izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā
«Atbalsts Daugavpils Universitātes doktora studiju īstenošanai»
Vienošanās Nr. 2009/0140/1DP/1.1.2.1.2/09/IPIA/VIAA/015

Bibliogrāfija

1. Austers I., Golubeva M., Strode I. (2008) *Tolerances jautājumi skolā*. Rīga, Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS
2. Ashton, P. T., Olejnik, S., Crocker, L. & McAuliffe, M. (1982, April). Measurement problems in the study of teachers' sense of efficacy. *Paper presented at the annual meeting of the American Educational Research Association*, New York.
3. Bandura, A. Bandura's *Instrument Teacher Self-efficacy Scale* <http://people.ehe.ohio-state.edu/ahoy/files/2009/02/bandura-instr.pdf> [23.03.2010.]
4. Betoret, F. D. (2009) Self-efficacy, school resources, job stressors and burnout among Spanish primary and secondary school teachers: a structural equation approach. *Educational Psychology* Vol. 29, No. 1, 45–68
5. Brouwers, A., Evers, W. J. G., Tomic, W. (2001) Self-Efficacy in Eliciting Social Support and Burnout Among Secondary-School Teachers. *Journal of Applied Social Psychology*, 2001, 31, 7, 1474 -1491
6. Evers W. J. G., Brouwers A., Tomic W. (2002) Burnout and Self-efficacy: A study on teachers' beliefs when implementing an innovative educational system in Netherlands. *British Journal of Educational Psychology* 72, 227-243
7. Gibson, S. & Dembo, M., (1984). Teacher efficacy: A construct validation. *Journal of Educational Psychology*, 76(4), 569-582.
8. Guskey, T. R., Passaro, P. D. (1994) Teacher efficacy: A study of construct dimensions. *American Educational Research Journal*, 31(3), 627-643.
9. Hoy, W. K. & Woolfolk, A.E. (1993). Teachers' sense of efficacy and the organizational health of schools. *The Elementary School Journal* 93, 356-372.
10. Lazda, I. (2008) Profesionālā izdegšana: skolotāji. Jūrmalas skolās. *Jūrmalas skolotāju profesionālās izdegšanas pētījuma rezultātu prezentācija Ikgadējā pedagogu konferencē, Jūrmala 2008. gada augusts*.
11. Lazda, I. (2010) Skolotāju pašticības skalas: to salīdzinājums Latvijas kontekstā. Konferences „SABIEDRĪBA, INTEGRĀCIJA, IZGLĪTĪBA” rakstu krājums, Rēzeknes Augstskola
12. Schwarzer, R., Hallum, S. (2008) Perceived teacher self-efficacy as a predictor of job stress and burnout: Mediation analyses. *Applied Psychology: An International Review*. Special Issue: Health and Well-Being, 57, 152-171.
13. Skaalvik, E.M., Skaalvik, S. (2007). Dimensions of teacher self-efficacy and relations with strain factors, perceived collective efficacy, and teacher burnout. *Journal of Educational Psychology*, 99, (3), 611-625.
14. Skaalvik, E. M., Skaalvik, S. (2010) Teacher self-efficacy and teacher burnout: A study of relations. *Teaching and Teacher Education*, 26, 1059-1069

15. Tschannen-Moran, M., & Woolfolk Hoy, A. (2001). Teacher efficacy: Capturing and elusive construct. *Teaching and Teacher Education, 17*, 783-805.